

АБДУЛЛА

АЛИШ

СЕРТОТМАС

ҮРДӘК

Борын заманда башы бүрекле, аягы төкле бер үрдәк булган. Ул үзе, сайрый белмәсә дә, күргән бер кошына, хайванына, ерткычына озак-озак итеп яңа хәбәрләр сөйләргә ярата икән. Тегеләр аның сүзләрен тыңлый-тыңлай арып бетәләр, я бөтенләй тыңламый ташлап китәләр икән. «Ишеттеңме бер яңа хәбәр? Сиңа гына сер итеп сөйлим»,— дип башлап китә торган булган ул сүзен.

Бердәнбер көнне йорт хужасы үзенең этен иярткән, корыч балтасын биләнә кыстырган да урманга киткән. Йортындагы һәрбер кош-кортна:

«Өйдә юклыгымны берәүгә дә белдермәс булыгыз!» — дигән.

«Нигә белдермәскә кушты икән?»— дип, үрдәк йөдәп чыккан, ләкин ни өчен икәнән һич төшенә алмаган.

Кош-кортлар хужаларыннан башка бер кич кунганнар, берни булмаган. «Ыкенче көнне дә кайтмас бу»,—дип, алар хужаны чакырып кайтырга берәрсен жибәергә булганнар. «Син очасың да, син йөзәсең дә, син йөгәрәсең дә, син бар!» — дигәннәр алар үрдәккә. «Ләкин берүк нишләп йөрүенә берәүгә дә белгертәсе булма!»—дигәннәр. Үрдәк күнгән: «Ярар, сезнең хакыгыз өчен генә барсам барырмын инде»,—дигән.

Иртә торгач та үрдәк, уйлап-нитеп тормаган, тамагын туйдырган да юлга чыккан. Башта ул канатларын кагып очкан, оча-оча бер елгага барып төшкән. Ишкәкләре — тәпиләре— үзендә булганга аптырамаган, йөзеп тә киткән. Елга буйлап озак йөзгәч, корыга чыгып, тәпи-тәпи дә йөгөргән...

Бара-бара куе бер урманга барып житкән. Төрле тәмле җиләкләр, симез бөжәкләр ашый-ашый, урманга кереп тә киткән.

Үрдәк күбәләк куып йөргәндә, аның каршысына бер керпе килеп чыккан һәм аңа сүз дә кушкан:

— Кая барасың болай?— дигән.

Үрдәккә инде шул гына кирәк тә. Юл буге берәү дә очрамаганга, берәү белән дә жәелеп сөйләшергә туры килмәгәнгә, аның бик эче пошкан булган, иптәшләренен әйткәннәрен дә оныткан, сүз артыннан сүзне тезәргә тотынган:

— Урманда утын кисүче хужабызны эзли. Житмәсә, этебез дә аңа ияреп киткән иде. Хәзер йорт-жирне саклаучы берәү дә юк. Аларны чакырып кайтырга иптәшләрем мине жибәрделәр,— дигән.

— Синен өең эракмы соң? — дигән керпе. — Анда симез тычканнар, усал еланнар юкмы? — дип сораган. Аның үз хәле хәл, бик нык ашыйсы килә икән.

— Менә шушы сукмак безнең өйгә туп-туры алып бара, бер кешегә дә әйтмә, кара! — дигән үрдәк. Өйләрендә еланнарның бөтенләй юклығын, тычканнарга көн бирмәүче мәченең шуклығын да сөйләп биргән.

— Мин инде андый усалларның берсе дә түгел, синен серләреңне белсәм дә, каян килүеңне күрсәм дә, сиңа зарарлы эш эшләмәм. Шулай да син саграк бул. Очраган берәүгә серләреңне сөйләмә. Серен эчендә торса, йортын тыныч булыр, жимерелмәслек нык булыр,— дигән.

Керпенең бу акыллы киңәшенә үрдәк һич колак салмаган, ашыга-ашыга урман эченәрәк атлаган.

Бара-бара үрдәккә озын колаклы бер куян очраган, һәм ул да аңардан сораган:

— Өй, бүрекле үрдәк, көзгә төсле матур, кыр төсле зур күл булганда, ни эшләп урманда буталып йөрисең?

— Хужабыз белән этебез урманга утын кисәргә киткәннәр иде, өебез ялгыз калды,— дигән үрдәк,

керпегә сөйләгәнне моңа да сөйләп биргән. — Куян эченнән генә: «Алай булгач, хужаның алмагачларын кимерергә барырга бик жайлы вакыт икән»,— дигән. Үрдәктән өйләренен кайдалыгын сорашкан, теге юләр моңа да серен ачкан.

— Хужаңны күргәнем юк,— дигән дә куян куаклык эченә кереп югалган.

Үрдәк тагын алга киткән. Бара-бара бер аланлыкка барып житкән. Анда бер зур соры аю мышный-мышный йоклап ята икән. Үрдәк аны да уяткан. Керпе белән куянга сөйләгән сүзне аңа да сөйләп биргән. Сүз ахырында аюдан сораган:

— Эт иярткән, кулына балта тоткан кешене күрмәдеңме? Аю:

— Күрмәдем,— дип жавап биргән. Үрдәкнең кайгысын уртаклашкандай булып кыланган.— Урман эченәрәк керсәң, һичшиксез табарсың,— дип, юл өйрәтеп жибергән. Ә үзе эченнән генә: «Хужаның умартасын ватып, бал ашап кайтырга бик жайлы вакыт икән»,—дип, ашыга-ашыга китеп тә барган.

Үрдәк һаман хужаны эзләвен дәвам иттергән. Аның саен урманның эченәрәк керә барган. Бара торгач, аның каршына бүре килеп чыккан һәм аңа сүз кушкан:

— Әй, бүрекле баш, шушындый куе урманда япаялгызың гына курыкмыйча батырланып ничек йөрисең? — дигән. Теге дә үзенен ник йөрүен сөйләп биргән. Хужаның өйдә юклыгын, этнең дә аның белән бергә ияреп китүен бүрегә дә әйткән. Усал бүре тешләрен шыгырдаткан, үз-үзенә: «Боларның сарыкларын барып ашап кайтырга бик жайлы чак икән», — дигән, ә үрдәккә: «Андый кешене күргәнем юк!»—дигән дә үзе куаклар арасына кереп югалган.

Үрдәк һаман туктамаган. Хужасын эзләүне һаман

дәвам иткән. Күргән бер коштан, төрле ерткычтан, хәтта нәни бөжәкләрдән дә бу турыда сорашып бара икән.

Бара-бара аның каршысына көлтәдәй койрыклы бер төлке килеп чыккан. Теге дә ахмак бит, моңа да сүз кушкан:

— Багалмакай, матур апакай, минем хужамны күрмә-деңме?—дигән.—Янында эте, кулында балтасы бар иде,—дип өстөгән. Хужасыз һәм этсез өйдәге хайваннарның тынычсызлануларын, алардан башка куркуларын да сөйләп биргән.

— Чибәрләрнең чибәре, гәүһәрләрнең гәүһәре, күрдем мин аны! — дигән төлке.— Янында кәкре койрыклы эте дә, билендә корыч балтасы да бар иде,—дип өстөгән. Үрдәкне үзе белән ияртеп киткән. Алар бик озак барганнар һәм куак белән капланган елга буена килеп туктаганнар. Шунда төлкенен оясы буенда балалары уйнап йөриләр икән.

Алар:

— Әни, безгә азык алып кайттыңмы? — дип, аның тирә-юнен сырып алганнар, ә ул, авызын ерган килеш, үрдәккә күрсәткән...

— Менә, бәбкәләрем, сезгә тәмле үрдәк ите,— дигән һәм шул минут, үрдәкне буып, балаларына бүлеп тә биргән. «Үрдәк ите бигрәк тәмле була икән!» — дип, алар, авызларын ялый-ялый, аны ашап та ташлаганнар, ләкин туймаганнар, аналарыннан тагын да сораганнар.

— Хәзер, бәбкәләрем, авылга барам, берьюлы берничә үрдәк алып кайтам,— дигән төлке. Балаларын калдырып, авылга киткән.

Бер Сертотмас үрдәк аркасында бу хужалык төмам туздырылган булыр иде, ләкин хужа уяу кеше булган, дошманнарына каршы һәр жирдә киртә куйган. Куян рәшәткә арасыннан үтә алмаган, кире борылган. Аю бәрәңге базага төшкән. Бүрегә дә сарыклар эләкмәгән,

хужалык абзарына ул бөтенлэй керә алмаган. Төлкө хэйлөкәр булса да, сыза алмый калган, үрдәк ите ашыйм дигәндә генә, капкынга элөккән, ә хужа кайткач инде, аның кирәген биргән... «Тагын берничәне тоткач, толып тектерермен»,— дигән һәм тиресен киптерергә амбарга элгән.

Хайваннар эшнең нидәлеген хужага сөйләп биргәннәр, Сер-тотмасны шундый зур эшкә кушуларына алар да бик нык үкенгәннәр.